

สรุปผลการวิจัย

วรรณคดีเรื่องพระอภัยมณี นอกจากจะเป็นงานชิ้นเอกที่แสดงความสามารถของสุนทรภู่ในด้านฝีมือการประพันธ์กลอนสุภาพแล้ว ยังแสดงให้เห็นถึงความสมารถในด้านการสร้างเรื่องตัวละคร และสัญลักษณ์ต่างๆให้สอดคล้องกัน อันเป็นสิ่งสำคัญที่สุดในการประเมินคุณค่าของงานประพันธ์

แก่นเรื่อง ตัวละคร และสัญลักษณ์ในเรื่องพระอภัยมณีสะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างผู้แต่งกับงานประพันธ์อย่างชัดเจน แม้ว่า ในการอ่านพระอภัยมณีนั้น ผู้อ่านอาจจะได้รับรสของวรรณคดีอย่างสมบูรณ์โดยไม่จำเป็นต้องรูประวัติหรือความเป็นมาของผู้แต่ง แต่ถ้ามี่ความรู้ในเรื่องเหล่านี้เพิ่มเติม จะทำให้สามารถเข้าใจพื้นฐานอุปนิสัยของตัวละครและการสร้างโครงเรื่องได้ชัดเจนขึ้น ดังที่ปรากฏผลในการศึกษาแก่นเรื่องที่ว่าด้วยความว่า เหวและการขาดความอบอุ่นในครอบครัว อันเป็นลักษณะเด่นประการหนึ่งของเรื่องนี้ซึ่งแตกต่างไปจากวรรณคดีอื่นๆ และทำให้เห็นลักษณะของตัวละครเด่นชัดขึ้นด้วยว่า สุนทรภูได้สร้างตัวละครที่มีความเป็นตัวของตัวเอง มีชีวิตจิตใจ ไม่เป็นตัวละครตามรูปแบบที่ซ้ำๆกันเหมือนที่ปรากฏในเรื่องอื่นๆ ลักษณะพิเศษที่สร้างขึ้นมีทั้งลักษณะเฉพาะตัว เช่น พระอภัยมณี หรือลักษณะของตัวละครทั้งกลุ่ม เช่น ตัวละครหญิงในเรื่อง จากการศึกษาตัวละครเหล่านี้ พบว่า สุนทรภูได้แนวความคิดมาจากบุคคลที่ใกล้ชิดบ้าง บุคคลร่วมสมัยบ้าง แต่สิ่งสำคัญที่สุดคือ สุนทรภูได้สร้างตัวละครเหล่านั้นให้มีลักษณะเฉพาะตัว มีใจถอดแบบมาจากบุคคลหนึ่งบุคคลใด การที่สุนทรภูสามารถสร้างตัวละครใหม่มีความสอดคล้องกับเรื่องและมีความเป็นไปในชีวิตเหมือนกับที่บุคคลจริงจะพึงเป็นไปนี้ เป็นสิ่งที่ส่งเสริมคุณค่าของเรื่องพระอภัยมณีให้เด่นกว่าเรื่องอื่นในประเภทเดียวกัน

ในส่วนแก่นเรื่องนั้น ได้สะท้อนลักษณะของวรรณคดีไทยประเภทจักร ๆ วงศ์ ๆ โดยทั่วไปด้วย และสะท้อนลักษณะเฉพาะตัวของสุนทรภู่ด้วย ดังเช่นในเรื่องการศึกษาวิชาศิลปะของตัวเอก สุนทรภูยึดแนวความคิดเดิมที่ว่า ตัวเอกจะต้องได้รับการศึกษาวิชาที่เหมาะสม

กับฐานะของคุณ และในขณะเดียวกันสุนทรภู่ก็สอดแทรกลักษณะเฉพาะตัวโดยการให้ตัวเอง
ศึกษาวิชาที่ดวงใจไปจากความนิยมเดิม ดังเช่นที่พระอภัยมณีเรียนวิชาเป่าปี่เป็นต้น

ลักษณะที่น่าสนใจในการศึกษาแก่นเรื่องนั้น คือ การที่สุนทรภู่ได้ถ่ายทอดชีวิตจริง
บางแง่ของคุณไว้ในเรื่องพระอภัยมณี สุนทรภู่อาจจะทำไปด้วยอิทธิพลของจิตใต้สำนึกซึ่งตาม
แนวการศึกษาวรรณคดีวิจารณ์ที่อาศัยหลักจิตวิทยา ถือว่า วรรณคดีที่เกิดจากการแสดงออกของ
จิตใต้สำนึกนั้นมีผลต่อจิตใจและความคิดของผู้อ่านมาก เนื่องจากผู้อ่านจะไม่เกิดปฏิกิริยาต่อต้าน
และหากว่า จิตใต้สำนึกนั้นเป็นประสบการณ์รวมของมนุษยชาติด้วยแล้ว อิทธิพลก็จะมีมากขึ้น
ซึ่งในกรณีของเรื่องพระอภัยมณีจะเห็นว่า ประสบการณ์เกี่ยวกับการผิดหวัง การขาดความ
อบอุ่นและความพร้อมเพรียงในครอบครัวนั้น เป็นประสบการณ์รวมของมนุษย์ และในขณะเดียวกัน
ก็เป็นประสบการณ์เฉพาะตัวของสุนทรภู่ด้วย แก่นเรื่องนี้จึงมีอิทธิพลมากในเรื่องพระอภัยมณี

ในการศึกษาระบบสัญลักษณ์และภาพพจน์ก็มีความสำคัญมากเช่นเดียวกัน โดยเฉพาะ
ภาพพจน์นั้นมีไต่หมายความแค่ว่า ภาพที่ผู้แต่งสร้างขึ้นในจิตใจของตนและถ่ายทอดแก่ผู้อ่าน
ด้วยการใช้ถ้อยคำเท่านั้น แต่เป็นสิ่งที่แนบกับเรื่องและทัศนระของผู้แต่งให้แจ่มชัดด้วย ดังเช่น
ภาพพจน์ที่เกี่ยวกับทะเลในเรื่องนี้ นอกจากจะแสดงทะเลในภาพซึ่งอาจมีสิ่งประกอบต่างๆ
จิตรกรกว่าทะเลตามความเป็นจริงแล้ว ยังแสดงให้เห็นจิตใจส่วนลึกของผู้แต่งว่ามีความว่าเหว
แผงอยู่ ภาพพจน์ในเรื่องนี้จึงเป็นภาพพจน์ที่มีความหมายลึกซึ้ง และน่าสนใจเป็นอย่างยิ่ง

ประการสุดท้ายในการศึกษาเรื่องพระอภัยมณีคือ การกำหนดประเภทของเรื่องตาม
แนววรรณคดีสากล ซึ่งผู้เขียนเห็นว่า มีความสำคัญไม่น้อยไปกว่าการศึกษาอย่างอื่นที่กล่าวมา
อย่างไรก็ตาม การที่จะนำแนววรรณคดีสากลมาใช้ในการกำหนดวรรณคดีไทยนั้น ย่อมมีสิ่ง
ต่างกันบ้างในส่วนที่เป็นรายละเอียดอันเนื่องมาจากวัฒนธรรมที่ต่างกันบางประการ แต่จาก
การศึกษา เห็นว่า การนำเอาหลักวรรณคดีสากลมาใช้กับวรรณคดีไทยนั้น เป็นสิ่งที่เป็นไปได้
และได้ผลที่น่าสนใจในแง่ที่ว่าวรรณคดีไม่ว่าจะเป็นของชาติใด ย่อมสะท้อนลักษณะส่วนรวม
ของมนุษยชาติ อันมีผลให้วรรณคดีเหล่านั้นมีแนวที่ซ้ำหรือคล้ายคลึงกันเป็นกลุ่มๆไป ดังที่ปรากฏ
ว่า พระอภัยมณีก็สามารถที่จะจัดให้อยู่ในกลุ่มเรื่องโรมานซ์ ซึ่งผู้เขียนเห็นว่า น่าจะใช้คำ
ว่า เรื่องประโลมโลก อันมีความหมายใกล้เคียงกับคำว่า โรมานซ์ มากที่สุด แต่ในขณะที่
เดียวกัน เรื่องประโลมโลกของไทยก็มีแนวบางประการที่ต่างจากโรมานซ์ และ เรื่อง

พระอภัยมณีก็มีลักษณะเฉพาะตัวที่ต่างไปจากเรื่องโรมานซ์หรือเรื่องประโลมโลกอื่นๆ อันเป็นสิ่งที่ทำให้พระอภัยมณีมีคุณค่าและลักษณะเด่น ดังที่สมเด็จพระยาคำรงราชานุภาพทรงกล่าวไว้ในพระนิพนธ์เรื่องประวัติสุนทรภู่ ว่า

ความคิดและโวหารของสุนทรภู่ที่แต่งเรื่องพระอภัยมณีก็แปลกกับหนังสือ
ซึ่งผู้อื่นแต่ง และที่สุด ความที่คนทั้งหลายนิยมหนังสือเรื่องพระอภัยมณีก็แปลกกับหนังสือ
อื่นด้วย ๑

ขอเสนอแนะ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ได้ศึกษาลักษณะเด่นของเรื่องพระอภัยมณีไว้ ๓ ด้าน นอกเหนือไปจากความไพเราะของคำประพันธ์ที่มีผู้กล่าวถึงอยู่เสมอ แต่ก็ยังมีสิ่งที่น่าสนใจอีกหลายประการเกี่ยวกับเรื่องนี้ เช่น

๑. ส่วนนวนโวหารและภาษา สุนทรภู่เป็นกวีที่มีชื่อเสียงในด้านการใช้ถ้อยคำส่วนนวนโวหารและภาษาที่ฉะฉานแจ่มชัดและไพเราะ ทั้งที่ปรากฏว่า ขอความหลายตอนในงานชิ้นต่างๆ ได้กลายเป็นสุภาษิต หรือพังเพยที่ติดปากคนทั่วไป จึงน่าที่จะได้ศึกษาลักษณะส่วนนวนโวหารและภาษาของสุนทรภู่ ตลอดจนที่มาของส่วนนวน หรือพังเพยเหล่านั้นด้วยว่า เป็นความคิดของสุนทรภู่โดยตรง หรือ เป็นของเก่าที่มีมาแล้วก่อนสมัยสุนทรภู่

๒. อารมณ์ขัน สุนทรภู่แสดงอารมณ์ขันไว้ในงานของท่านหลายลักษณะด้วยกัน เช่น การใช้ถ้อยคำ การสร้างภาพพจน์ และเนื้อเรื่อง และอารมณ์ขันที่แฝงการเสียดสีสิ่งเหล่านั้นน่าสนใจที่จะศึกษาให้ละเอียด เพราะอาจเป็นแนวกำหนดลักษณะเฉพาะตัวและคุณค่าของวรรณคดีไทยอีกแนวหนึ่ง ซึ่งยังไม่มีผู้ศึกษามาก่อน

๓. การกำหนดประเภทของวรรณคดี การกำหนดประเภทวรรณคดีอย่างมีหลักเกณฑ์ จะช่วยให้การศึกษาวรรณคดีไทยเป็นไปใต้วางขวางและกว้างยิ่งขึ้น โดยเฉพาะจะเป็นประโยชน์ในการศึกษาวรรณคดีเปรียบเทียบ และควรจะศึกษาการกำหนดศัพท์ที่จะใช้ในการระบุประเภทนั้นๆ ด้วย

๑ สมเด็จพระยาคำรงราชานุภาพ, "ประวัติสุนทรภู่" ชีวิตและงานของสุนทรภู่ (พระนคร : คลังวิทยา ๒๕๐๖), หน้า ๖๕.